

Meg tudom mondani, melyik volt az a pillanat, amikor belém nyilallott, hogy ennek a viharverésnek a legsúlyosabb villámcsapása miránk fog lesújtani. Hogy innen-től fogva nem óv meg semmitől, ha szörnyülködve befogom a szemem. Hogy hazafuthatok ugyan, s befúrhatom a párnák közé a fejem, mert iszonyodom attól, amit ezek művelnek – ám ezzel se megyek semmire. Mert már nemcsak másokat fenyeget ez a roham a szemünk láttára, hanem hogy az ostromoló kedvnek éppen mi leszünk a kiszemelt célpontjai, ez világosodott meg előttem abban a percben.

Vagyis pontosan akkor, amikor a piactér mögötti Görbe utcán az oszladozó, de még mindig ingerült csődület szemé láttára kivágódik a félig kitárt nagykapu másik szárnya is, és egy kihátráló ismeretlen rendőr meg egy civil ruhás a térdhajlatánál s a hónaljánál fogva hoznak ki egy magatehetetlen testet, én pedig odanézek. És nem rögtön – mert az ember tekintetét önkéntelenül is a szétszakadt nadrágból előbukkanó alsótest véres hasadása vonja magára, az összezúzott koponyából és arcból pedig szinte csak a kis kecskeszakáll maradt sértetlen –, de ahogy a döbbenetből kezdek fölocsúdni, és jobban megnézem az

áldozatot, fölismerem benne Grósz Ferenc tojáskereskedőt. Meg hát az is segít, hogy az ő kocsibejárója előtt állok éppen. Ahová most betolat egy kis teherautó, kiugrik belőle egy tányérsapkás – ha megbocsát, asszonyom, kér tőlem utat ezzel a meglepő választékossággal –, hogy aztán a másik kettővel együtt a csupasz bádogplatóra fektessék föl a sebesültet, majd elhajtsanak vele.

Uramisten, rettenetes, súgtam magamnak, ezt a szerencsétlen Ferke aligha fogja túlélni, s akkor innentől új fejezet nyílik. Mert ha bűnösök után kiáltanak, meglássátok, miránk fognak mutogatni majd.

Visszakanyarodtam a betört ablakok üvegcserepeitől csillogó, de már éppen kiürülő főutcára, és elindultam a szülőházam felé. Tudtam, hogy apám okult az oroszok másfél évvel ezelőtti tatárdúlásából, ezért az ő rőfös- és divatüzletét – szemben az imént betört boltokkal és szétpiport piaci bódékkal – sértetlenül fogom viszontlátni, mindkét kirakata most is föltéphetetlen acélrolettával lesz védve, ahogy házának hat ablakredőnyét is idejében lehúzta, kapuját bezárta. De most nem akartam betérni hozzájuk – nem volt kedvem apámnak az utcai állapotokra vonatkozó véleményéhez és jó tanácsaihoz, melyeket nyilván most is határozottan hangoztatna, noha én jártam éppen odakint, nem pedig ő –, ezért sem jöttem a hátsó utcán, ahol Julcsa nénit felzörgethettem volna a cseleddház ablakán.

Hazaérve pedig egyáltalán nem szerettem volna beszélgetni a férjemmel sem – talán épp a beismerhetetlen rémképzetem miatt, hogy hátha őrá nézve a leginkább

fenyegető mindaz, ami odakint dül éppen, holott nem ő tehet erről. Azt hazudtam neki, hogy közvetlenül a térig nem is mentem be, mert onnan ordibálás hallatszott, azt mondják, néhány garázdálkodó szétkergette az árusokat, ládáikat pedig lelökdösték a földre. De én Julcsa nénivel váltottam csak pár szót a kisablakon át, mondom, a szüleim be vannak zárkózva, nincsen szükségük semmire, a hátsó utcán pedig, ahogy odáig elosontam, és vissza, különöset nem tapasztaltam. Nemcsak azt hallgattam el tehát, voltaképpen mi zajlik odakint, hanem azt is, hogy az imént az orrom előtt hozták ki az agyonvert Grósz Ferkét, s emiatt miféle rémület kerített hatalmába.

Sándornak nem tűnt föl, hogy amit röviden elhadtam, az legföljebb egy fél órácskára igazolhatott engem, nem pedig másfélre. Láttam ugyan, hogy az én igencsak megszárt híreim is fölizgatták, és hangosan eltűnődött, vajon mekkora méreteket ölthet odakint ez a fölfordulás, meg hogy a rendőrség elég hamar képes-e majd rendet teremteni, de nyugalmat erőltetett magára. Tovább töltögette magának a zománcos kannából azt a kihúlt, ízetlen pótteát, és egy vastag szakkönyvből kivonatolta lila vonalas jegyzetfüzetébe a maga gyöngybetűivel a gabonafélék kártevőit. Föl sem igen nézett, amikor azt mondtam, bemegyek kicsit lepihenni. Jól van, Mariskám, menj csak, és már pörgette is könyvének lapjait, hogy kikeressen valamit.

Behajtottam a spalettákat, lefeküdtem, és az előző nap reggelére gondoltam, hogy milyen aggodalmas izgalommal indultunk el itthonról. De hogy elképzelni sem lehetett még akkor mindazt, ami azóta történt, így ezt a félelmet sem.

Sőt, ahogy ott álltunk a szép számban gyülekező jó-akaróinkkal abban a kora délelőtti napsütésben, nyugtalanságomba még némi lélekemelő bizakodás is vegyült, hátha jóra fordulnak a dolgok. Aznap, '46. május 20-án ugyanis azért találkoztunk a kunvadási kisgazdákkal a székházuk előtt, hogy mindnyájan bekísérjük Hadnagy Sándor tanárt – a férjemet – a népbírószáki tárgyalására Karcagra. Hogy kimutassuk tiszteletünket egy talpig becsületes ember iránt, ahogy Sándor hívei magukat kifejezték, és ezt komolyan így is érezték, semmi túlzás ebben nem volt. Hiszen az ő gyerekeik tanítója végső soron olyasmivel lett megvádolva, miként ezt az előző napokban alaposan kivesézték, ami voltaképp egy rég elavult, megfoghatatlan mendemonda. Hogy Sándor a múltban – még annak idején! – úgymond „háborús propagandát folytatott” volna a piacon.

Mit kell ezen egyáltalán érteni?, hát tényleg ezért jelentették föl?!, háborogtak még most is az őmiatta összegyűlt rokonszenvezők.

Ám akkor a túloldali járdán lézengők közül váratlanul kivált egy foltozott nadrágos, napszámos kinézetű alak, közelebb lépett, és ezt mondta gúnyosan:

Na és ha nem csak ezért?, ha nem csak ezzel vádolják a tanítót?

Azzal hátrapillantott a mögéje fölzárkózó három-négy hasonszörűre, akik most mintha jeladásra, egymás szavába vágva kezdték el a kötözködést. Hogy mit bámulnak így a reakciós tanító úr pártolói, valami tán nem tetszik a kicsigazdáknek?, ilyenformán pimaszkodtak. Hogy aztán szerecsenmosdatónak titulálják a barátainkat, és azzal kérkedjenek, ők igenis az ellenlábásokhoz, a helybéli kommunista fiatalsághoz húznak. Hallottunk-e már a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetségről. Madisz. Hogy ők annak a tagjai. És szívesen elmagyarázzák, Hadnagy Sándor ellen mi a voltaképpeni vád. Ha tudni akarjuk, hát az, hogy '44 szeptemberében, a front közeledtével fölfegyverezte a rábízott leventéket, és magával vitte őket.

Hogy megmentsem őket, szólalt meg erre oldalról egy nyírott-bajuszkás, öltönyös-kalapos férfi – a férjem, vagyis Hadnagy tanító maga. Én pedig ott álltam közvetlenül mögötte.

Nem igaz, nem azért!, fojtották belé rögtön a szót emezek.

Dehogynem!, vágta rá a férjem. Hát az oroszok csupa ilyen fiúra vadásztak, akik itt rögtön a horgukra akadtak volna, és akkor irány Szibéria!

Hazudik! Azért hurcolta magával a kamaszokat, hogy harcoljanak az oroszok ellen! Reakciós! Összevissza beszél!, így kiáltoztak a madiszos napszámosok, és mindenféle gyerekes hengegéssel fitogtatták baloldali öntudatukat, de közben eléggé búzlóttek is.

Azért vezényelted ki őket a védvonalra, ne is tagadd!, ordította pimaszul tegezve a férjemet az egyik rongyos.

Sándor erre előhúzta belső zsebéből ezüst cigarettadóz-niját, föl pattintotta a fedelét, és beillesztett egy szálát a szipkába. A hazaáruló kommunisták – most a foga közé vette a szopókát, s a mögül sziszegte – jobban teszik, ha befogják a szájukat!

Maga beszél?, támadtak rá ezek kórusban, miközben ő fölcsattintotta benzinöngyűjtőjét, és komótosan rágyújtott. Gyalázat! Jártatod itt a pofádat! Gyerekeket a golyózáporba...!

A hajuk szála se görbült, ingatta Sándorom a fejét, miközben füstfelhőt pöffentett föl. Épségben hoztam vissza nyugatról mind a tizenhatot.

Így van, igaza van, kezdték mondogatni végre kisgazda barátaink is, akik közt a férjem jó barátja, Kátai Gergely állt elől. Voltaképpen ő volt ennek a tárgyalásra fölvonuló küldöttségnek a vezetője, de mint aki nem akarja ilyesmivel hátráltatni a dolgot, mégsem szólalt meg, most is csak egy gyors, hideg mosollyal pillantott körbe. Az emberek kezdtek összerendeződni már az induláshoz, akik az előbb még körbeadták pálinkás laposüvegüket, most visszanyomták a dugót, miközben többen is helyeselni kezdték, amit Sándor mondott. Hogy azokat a fiúkat az oroszok rögtön összefogdosták volna maguknak ide, a repülőtér építéséhez, vagy egyenesen elhurcolják őket az Urálhoz. Úgyhogy a gágogást abba lehet hagyni, vetették oda az akadémikuskodóknak, mert a tanár úr hősiiesen hazavezette őket egytől egyig. Már csak ezért is indulunk ezennel Hadnagy Sándor védelmére mink, akik számítunk, mondták.

És mert egy derék ember. Meg jó magyar, jó tanár.

Magyartanár?

Nem. Földrajz–biológia.

Első fokon mégis elítélték, kezdte valaki magyarázni, pedig ezt ebben a körben mindenki tudta, hiszen épp ezért gyűltek ide, mert most újrakezdték azt a pert. Meg a miatt a gyalázatos ítélet miatt, melyet '45 júniusában hoztak, s amely akkora fölzúdulást váltott ki az egész környéken, hogy végül kénytelenek voltak visszavonni. Mindenki tudta már akkor is, hogy ezek a sebtében összeverbuvált népbíróságok a kommunisták kottájából játszanak, ítéleteiknek pedig az igazsághoz semmi köze nincs.

Mert hamis tanúk vallottak ellened, Sándor!

Persze, hát a szocdemek, bólogattak többen is. Erre páran összenéztek, és nekiálltak, hogy ezt kitárgyalják egy kicsit.

Már nem úgy szocdemek, mer' nem is mind szocdem. Hanem akik visszajöttek a hogyhívjákból.

Mi? Hogy honnan?

Kik?

Na, kik.

Ja, hogy a...

És őbelőlük állnak a népbíróságok is, egytől egyig, értitek...

Persze, meg a följelentők is.

Csípi a szemüket egy derék magyar ember.

Ide hallgassanak!, lépett oda megint az a foltozott nadrágú a mi kisgazdáink elé. A maguk szemében tényleg az a derék ember, aki a saját kamasz gyerek tanítványait fölfegyverzi, hogy harcolni vigye őket?

Arról már nem is beszélve, hogy melyik oldalon!, hergelte magát a többi madiszos is. A fasiszták oldalán a föl-szabadítók ellen! El is ítélték ezért első fokon négy és fél évre, aztán mégis szabadon eresztették.

Ott álltam a két veszekedő kompánia között, és hányinger közepette most döböntem csak rá, mi nekem ebben a legborzasztóbb: hogy átható bűdösség fojtogat. Ráadásul kétfelől kétféleképpen – balról a toprongyosok orrfacsaró hagyma- és testszaga, jobbról pedig a bennünket pártoló atyafiak pálinka- és fokhagymabűze terjeng.

Na, hogy világos legyen, szólalt meg most a férjem megemelt hangon. Az ellenem hozott ítéletet a Népbíróságok Országos Tanácsa hatályon kívül helyezte. Törvényesen. Mindenkinek világos?

De csak azzal az ürüggyel, vitatkoztak vele tovább a rongyosok, hogy a bírói tanácsban állítólag nem volt jelen a Parasztpárt! Vagyis nem bűncselekmény hiányában, hanem csak formális okból. És mindjárt ki is tűzték az új tárgyalást.

Ezen a ponton éreztem úgy, hogy nekem kell beleszólnom. A férjem ártatlan, ezt mindenki tudja, léptem elő váratlanul – eddig észre sem igen vették, hogy ott vagyok. Erről neki határozata van. Eltelt egy egész év, magyaráztam, s csak a számon át vettem levegőt, és nem mindjárt, hanem egy év múlva Hadnagy Sándort mégis beidézték a másodfokú tárgyalásra. Ezért elhatároztuk, hogy a pártokhoz fordulunk, én pedig a helyi nők demokratikus szövetségével beszéltem. És tényleg, ennek meg is lett a haszna, egyik a másik után megírta szépen a beadványát a népbíróságnak,

hogy bírálják el kedvezően a férjem ügyét. Kivéve a szociáldemokratákat – ők nem írták meg. Sándor szerint ezen nincs is mit csodálkozni, Würצל Károly nem csak a helyi szocdemek titkára, és tény, hogy ő is... na, mindegy. Mert nem ennek van itt jelentősége, hanem annak, hogy a férjem perében ő a vád egyik tanúja. Hát persze hogy nem írta alá.

S mintha csak azért szólalt volna meg végül Kátai Ger-gely, hogy berekessze az időt rabló szóváltást – de úgy, mint aki örömhírt közöl: És hogy ki volt a két koronatanú, azt mindenki tudja. Hámos Ferenc kommunista párttitkár meg a felesége, Irén. Mondani se kell, hogy ők sem írták alá. De most már gyerünk, nehogy még lekéssük a tárgyalást.

*